

simple sentence, such as structural, semantic, communicative ones, etc., there had been found that this usage has become improper as each aspect of a sentence now has a relevant procedure of eliciting its parts and its own components as well. Analysing the usage of this concept by scientists within different approaches in modern syntax the author appreciates the researches by Lomtev T. P. Eventually the concept of the content of syntactic position as a component of sentence structure was consolidated in the academic "Russian Grammar" in 1980.

Keywords: syntactic position, semantic of syntactic position, structure of simple sentence, part of sentence.

Подано до редакції 13.08.13

УДК: 378.1+37.01+371

С. Ю. Довбенко

ВПРОВАДЖЕННЯ МОДЕЛІ ФОРМУВАННЯ ДІАЛОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

У статті визначено особливості впровадження моделі формування діалогічної культури майбутніх учителів початкової школи. Подано результати констатувального і формувального експериментів відповідно до компонентів і показників формування діалогічної культури.

Ключові слова: діалогічна культура, майбутній учитель початкової школи, констатувальний і формувальний експеримент.

Послідовна гуманізація освіти, осмислення її цілей, завдань, технологій відповідно до принципу культуровідповідності зумовлюють необхідність оновлення і модернізації системи підготовки вчителів до професійної підготовки.

Професійна діяльність учителя початкової школи серед інших педагогічних професій посідає особливе місце. Вона визначається не тільки обсягом освітніх завдань, які вирішуються, але й значимістю цього періоду для всього розвитку і становлення особистості дитини, її цінностей та світогляду. Зважаючи на це, науковці чимало уваги приділяють проблемі підготовки майбутніх учителів початкових класів до професійної діяльності.

Необхідність діалогового навчання полягає у сприянні вдосконалення здібностей мовленнєвого оформлення думок і сприйняття висловлювань співрозмовника, швидкій орієнтації в ситуації та розумінню почуттів, переживань, амбіцій партнера у спілкуванні. Навчально-виховний процес потребує постійної генерації і втілення в практику нових ідей стосовно форм, методів і засобів навчання, що забезпечує ефективність освітнього процесу навчання й утримує його на необхідному рівні. Одним з ефективних способів вирішення цього завдання є саме діалогічне навчання. Адже основною умовою такого навчання є відвертість співбесідників. Якість підготовки майбутніх педагогів до діалогічного навчання учнів, рівень їхньої готовності до діяльності, основу якої складає навчальний діалог, і до діалогічного спілкування в системі «вчитель-учень» багато в чому визначається ступенем сформованості в них діалогічних умінь, що виступають важливим показником професіоналізму сучасного педагога.

Діалог як одну з форм педагогічного спілкування і взаємодії в навчальному процесі розглядали такі вчені як В. Морозов, О. Бодальов та ін.).

Ідея діалогового навчання і її втілення в практику в середніх та вищих освітніх закладах є результатом роботи багатьох науковців (В. Біблер, В. Литовський, В. Ямпольський, С. Пасов, М. Соломадін, С. Курганов). На думку вчених, діалог є основою творчого мислення і виступає як важливий, навіть необхідний, елемент сучасної освіти.

Досліджено формування діалогічної культури майбутнього вчителя в освітньому процесі педагогічного коледжу (І. Чалає); діалогічна сутність культури педагогічної взаємодії майбутнього вчителя іноземних мов (Е. Мазко), формування комунікативної культури через виховання діалогічної особистості (Е.В. Лушина), можливості іноземної мови у формуванні діалогічної культури (М. Ариян, І. Бім, І. Верещагіна), засоби формування діалогічної культури учасників навчально-виховного процесу у вищій школі (Ю. Облат), формування діалогічних умінь студентів шляхом використання у вузівському процесі активних методів навчання (Л. Бурман).

Проблема діалогового навчання найбільш активно вивчалась у працях таких вітчизняних науковців, як А. Алексюк, Т. Довженко, С. Золотухіна, Л. Кондрашова, В. Морозов, М. Євтух, Л. Бурман, Л. Вовк, І. Глазкова, Г. Троцько, В. Лозова.

Вивчення психолого-педагогічної літератури дозволяє стверджувати, що проблема підготовки вчителя в педагогічних вузах знаходиться в центрі уваги багатьох дослідників. Інтерес мають роботи, в яких розкриваються загальні питання підготовки вчителя (О. Абдулліна, Н. Болдирев, Ф. Гоноволін).

Так, багато вчених досліджували культуру вчителя початкових класів в різних аспектах, а саме: мовленнєву культуру (Н. Бабич, М. Ляш, В. Русанівський, Л. Мацько та ін.), педагогічну культуру (А. Барабаншиков, П. Блонський, О. Гармаш, В. Зелюк, П. Каптерев,

А. Макаренко, Л. Нейштадт, К. Ушинський, С. Шацький, Г. Ващенко та ін.), психологічну культуру (К. Абульханова-Славська, М. Боришевський, В. Войтко, С. Максименко, І. Пасічник, В. Подоляк, О. Проскура, Р. Скульський, Б. Теплов, В. Шадріков та ін.); професійну культуру (А. Арнольдов, В. Біблер, О. Бодальов, П. Гальперин, А. Дем'янчук, Т. Саломатова та ін.) тощо.

Мета статті – визначити особливості впровадження моделі формування діалогічної культури майбутніх учителів початкової школи.

Так, завдання, що ставилися під час формувального експерименту, вимагали своєчасної оцінки результативності їх рішення, що зумовило необхідність діагностуючого експерименту в процесі реалізації програми дослідної роботи та після її закінчення.

Мета діагностуючого експерименту полягала в тому, щоб перевірити ефективність сукупності умов, створених у процесі формувального експерименту з метою формування діалогічної культури майбутніх учителів початкової школи.

У процесі формувального експерименту було проведено контрольне анкетування з метою визначення рівня сформованості всіх компонентів, а саме: мотиваційного, ціннісного, процесуально-діяльнісного, емоційно-вольового, комунікативного, за показниками, визначеними в табл. 1.

Студентам було запропоновано дати відповіді на запитання:

- 1) Чи завжди Ви уважно слухаєте, про що говорить ваш співрозмовник?
- 2) Чи часто у Вас виникає бажання перебити співрозмовника, не дослухавши його до кінця?
- 3) Чи відчуваєте Ви систематичну потребу у спілкуванні?
- 4) Чи бажаєте Ви вдосконалити свої комунікативні вміння?
- 5) Чи здатні Ви уподібнювати себе своєму співрозмовнику?
- 6) Чи можете Ви поставити себе на місце співрозмовника?
- 7) Чи проявляєте Ви ініціативність у процесі спілкування?
- 8) Які відчуття у Вас виникають у процесі спілкування?
- 9) З якою метою Ви здійснюєте процес спілкування?
- 10) Чи завжди Ви відчуваєте інтерес до мовленнєвої ситуації?

Проведене анкетування дало такі результати: 18 % студентів II-IV курсів Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К.Д. Ушинського показали високий рівень. Це студенти, які уважно слухають і ніколи не перебивають співрозмовника, вони відчувають потребу у спілкуванні і прагнуть удосконалити свої комунікативні вміння. У процесі спілкування вони ставлять себе на місце співрозмовника, намагаючись уподібнитись йому, проявити ініціативу, досягти певної мети, наприклад, передати чи одержати нову інформацію, чи удоско-

налювати свої комунікативні здібності. Ці студенти завжди відчувають інтерес до мовленнєвої ситуації, а супроводжують їх спілкування такі почуття як задоволення, радість, впевненість та ін.

21 % студентів, що становить достатній рівень: не завжди уважно слухають співрозмовника і часто перебивають його, вони час від часу відчувають потребу в спілкуванні і прагнення вдосконалити свої комунікативні вміння. У процесі спілкування вони інколи ставлять себе на місце співрозмовника, намагаючись уподібнитись йому, проявляють ініціативність. Процес спілкування ці учні здійснюють з метою передачі й одержання інформації, вдосконалення своїх комунікативних здібностей. Вони не завжди відчувають інтерес до ситуації мовлення, а супроводжують їх спілкування такі почуття як задоволення, зрідка - радість.

38 % студентів мають середній рівень: вони часто не уважно слухають, про що говорить співрозмовник, а перебиваючи його, вони інколи відчувають потребу у спілкуванні і прагнення удосконалити свої комунікативні вміння. У процесі спілкування вони зрідка ставлять себе на місце співрозмовника, намагаючись уподібнитись йому, проявити ініціативу. Спілкування ці студенти здійснюють для одержання інформації, зрідка відчуваючи інтерес до мовленнєвої ситуації, а супроводжують їх такі почуття як задоволення, зрідка - радість.

23 % студентів початкового рівня: ніколи уважно не слухають співрозмовника, перебиваючи його, вони дуже рідко відчувають потребу у спілкуванні, прагнення удосконалити свої комунікативні вміння. У процесі спілкування ці студенти ніколи не ставлять себе місце співрозмовника, не проявляють ініціативність. Спілкування вони здійснюють відчуваючи при цьому байдужість, розчарування, незадоволення, відсутність інтересу до ситуації мовлення.

Порівнюючи результати контрольного анкетування, тестування та опитування студентів, можемо сказати, що рівень сформованості комунікативних умінь студентів зріс.

З таблиці видно, що рівень сформованості компонентів діалогічної культури у студентів підвищився. Треба відзначити, що за період проходження формувального експерименту результати вплинули і на ставлення студентів один до одного.

Відповіді на заняттях з педагогічних дисциплін стали більш розширеними, вагомими. У більшості студентів виник інтерес до педагогічної культури. Дані досліджень свідчать про те, що введення в навчальний процес комунікативних ситуацій, які сприяють зросту відповідального ставлення до вивчення спецкурсу «Формування діалогічної культури студентів», допомогли підвищити пізнавальну активність студентів. Примножилась кількість студентів, які почали з особливим інтересом ставитись до вивчення педагогічних дисциплін.

Під час формувального експерименту нами було проведено ряд спостережень з метою визначення рівня сформованості всіх компонентів діалогічної культури за такими показниками: здатність створювати мовленнєву ситуацію, стратегію спілкування, комунікативна актив-

ність, вміння обмінюватись інформацією, уподібнення себе співрозмовнику, розуміння співрозмовника, ініціативність, розчарування, цілеспрямованість.

Таблиця 1

Динаміка зростання сформованості діалогічної культури майбутніх вчителів початкової школи (%)

Компоненти	Показники	До експерименту	Після експерименту
Мотиваційно-ціннісний компонент	Потреба в спілкуванні, комунікативній діяльності, прагнення вдосконалити свої комунікативні вміння	18	42
Комунікативний компонент	Вміння обмінюватись інформацією, пізнавальна діяльність, уміння створювати мовленнєву ситуацію, стратегія спілкування, застосування мовленнєвих і немовленнєвих засобів, працювати з усним текстом, працювати з письмовим текстом, працювати з реальними об'єктами як джерелами інформації.	21	34
Процесуально-діяльнісний	Комунікативна активність, уміння організувати ситуацію спілкування, наявність спільної комунікативної діяльності, відсутність рольових бар'єрів, використання різних способів впливу.	38	15
Емоційно-вольовий	Радість, ініціативність, байдужість, здивування, розчарування, цілеспрямованість, уміння організувати позитивний зворотний зв'язок, уміння поставити себе на місце іншого, вміння легко, зрозуміло, красиво говорити.	23	9

Студентам було запропоновано скласти за особами діалог, можливий в одній з окреслених педагогічних ситуацій. Ми спостерігали за процесом складання і розігрування діалогу студентами різних курсів. Нами було запропоновано такі педагогічні ситуації.

1) До Вас звернувся одногрупник з проханням дати усну рецензію на бізнес-ситуацію, яку Ви вивчали.

2) Вам запропонували написати сценарій виховного заходу, що Ви зробите?

3) Уявіть, що Ви – відомий педагог – новатор і знаходитесь на прес-конференції. Журналіст попросив Вас дати характеристику ситуації (за вибором), яка зараз є на Україні. Як Ви це зробите? Продемонструйте.

Результати спостереження показали, що у студентів значно підвищився рівень сформованості діалогічної культури.

42% студентів (високий рівень) не відчувають рольових бар'єрів під час спілкування. Вони активні, здатні створювати та вирішувати педагогічні ситуації, будувати стратегію спілкування. Уміють обмінюватись інформацією. Постійно уподібнюють себе співрозмовникові, розуміють його, виходячи з уявлень про себе, проявляють ініціативність, цілеспрямованість у процесі комунікації.

34% студентів (достатній рівень) не відчувають рольових бар'єрів, здатні створювати ситуації, проте інколи в них виникають деякі труднощі, щодо створення стратегії спілкування. Студенти проявляють ініціативність, цілеспрямованість під час спілкування, вміють здійснювати обмін інформацією. Однак, не завжди уподібнюють себе

співрозмовникові, розуміють його, виходячи з уявлень про себе.

15% студентів (середній рівень) часто відчувають рольові бар'єри. Однак, вони здатні створювати ситуації, обмін інформацією. Але не вміють будувати стратегію спілкування. Зрідка проявляють ініціативність, цілеспрямованість у процесі спілкування. Не часто уподібнюють себе співрозмовникові, розуміють його, виходячи з уявлень про себе.

9% студентів (початковий рівень) відчувають рольові бар'єри. У них виникають труднощі при створенні ситуації, обміні інформацією. Вони не вміють будувати стратегію спілкування. Зрідка проявляють ініціативність, цілеспрямованість в процесі спілкування. Ніколи не уподібнюють себе співрозмовникові, не розуміють його, виходячи з уявлень про себе. Проведене спостереження підтвердило результати анкетування.

Отже, слід відмітити, що рівень діалогічної культури у майбутніх учителів початкової школи значно зріс, оскільки було реалізовано педагогічні умови, які виявилися ефективними: створення мовленнєво-ігрової діяльності студентів у процесі професійної підготовки; рольове проектування; використання інноваційних форм навчання, інтерактивних методів та сучасних засобів навчання майбутніх учителів початкової ланки в процесі формування діалогічної культури; створення комунікативних ситуацій для успішного формування діалогічної культури; впровадження інформаційно-комунікативних технологій.

ЛІТЕРАТУРА

1. Библер В.С. Культура. Диалог культур / В.С. Библер // Вопросы философии: научно-публицистические чтения. – М., 1989. – С. 33.

2. Бим И.Л. Методика обучения иностранным языкам как наука и проблемы школьного учебника / И.Л. Бим. – М.: Рус. яз., 1977. – 287 с.

3. Верещагин Е.М. К вопросу о лингвострановедческом аспекте прочтения произведений русской и советской классической литературы / Е.М. Верещагин, В.Г. Костомаров // Лингвострановедение и текст: сб. статей. – М. Рус. яз. 1987. – С. 5-30.

REFERENCES

1. Bibler, V.S. (1989). *Kultura. Dialog kultur [Culture. A dialog of cultures]*. Moscow [in Russian].
2. Bim, I.L. (1977). *Metodika obucheniya inostrannym yazykam kak nauka i problemy shkolnogo uchebnika [Methods of teaching foreign languages as science and problems of a school textbook]*. Moscow [in Russian].
3. Vereshchagin, Ye.M., & Kostomarov, V.G. (1987). *K voprosu o lingvostranovedcheskom aspekte prochneniya proizvedeniy russkoy i sovetskoy klassicheskoy literatury [To the question about the Country Studies Through Language aspect of reading works of Russian and soviet classic literature]*. Moscow [in Russian].

С. Ю. Довбенко

ВНЕДРЕНИЕ МОДЕЛИ ФОРМИРОВАНИЯ ДИАЛОГИЧЕСКОЙ КУЛЬТУРЫ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ НАЧАЛЬНОЙ ШКОЛЫ

В статье определены особенности внедрения модели формирования диалогической культуры будущих учителей начальной школы. Представлены результаты констатирующего и формирующего экспериментов согласно компонентов и показателей формирования диалогической культуры.

Ключевые слова: диалогическая культура, будущий учитель начальной школы, констатирующий и формирующий эксперимент.

S. Yu. Dovbenko

IMPLEMENTATION OF MODEL OF FORMING DIALOGICAL CULTURE OF FUTURE PRIMARY SCHOOL TEACHERS

The article outlines the features of the implementation of the formation model of primary school teachers' dialogic culture. The results of summative and formative assessments according to the components and indicators of forming the dialogic culture are represented. Professional experience of primary school teacher's profession takes a special place. It depends not only on the volume of educational problems to be solved, but the significance of this period for the entire development and growth of the child's personality, his or her values and outlook. Because of this, many researchers have focused on the problem of training the primary school teachers. The need for dialogic teaching is to promote the improvement of speech processing abilities of thought and perception statements, a quick orientation in the situation and understanding the feelings, emotions, ambitions of partner in communication. The educational process requires constant generation and implementation of new ideas on the forms, methods and means of education in practice, providing educational effectiveness of the learning process and keeping it at the desired level. One effective way to solve this problem is dialogic teaching. The quality of training future teachers to dialogic teaching of students, their level of readiness to activities, which is based on educational dialogue, and the dialogic communication in the "teacher-student" system is largely determined by the degree of development of these dialogical skills that is an important indicator of the modern teacher professionalism.

Keywords: dialogic culture, future teacher of a primary school, summative and formative assessment.

Подано до редакції 19.08.13